

Tiina Lintunen

Sodan arki ja kokemukset vainottujen tyttöjen päiväkirjoissa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Anna-Leena Perämäki kontekstoi teoksessaan nuorten juutalaisnaisten toisen maailmansodan aikaisista päiväkirjoista taitavasti naisten päiväkirjamerkinnyt ajan tapahtumiin ja tekee myös vertailua kohdehenkilöiden välillä. Kukin nuori nainen on saanut kirjassa oman pääluvun, jossa tarina etenee kronologisesti heidän päiväkirjamerkintöihinsä perustuen. Perämäki on tarttunut kipeään aiheeseen ja onnistunut kirjoittamaan siitä asiallisesti, kiinnostavasti ja tutkimuskohhteitaan kunnioittaen.

Toinen maailmansota, päiväkirjat, juutalaisvainot, naiset, kulttuurihistoria

119

VTT, dosentti Tiina Lintunen. Poliittinen historia, Turun yliopisto. tiwiro@utu.fi

Anna-Leena Perämäki: *Anne Frank ja hänen kohtalosisarensa*. Helsinki: Into Kustannus 2022, 280 s.

FT Anna-Leena Perämäki kuvaa kirjassaan *Anne Frank ja hänen kohtalosisarensa* viiden tytön/nuoren naisen elämää toisen maailmansodan aikaisessa Ranskassa ja Alankomaissa. Hélène Berriä, Annea Frankia, Isabelle Jesionia, Elisabeth Kaufmannia ja Anita Meyeria yhdisti juutalainen tausta, minkä vuoksi kukin heistä joutui sodan aikana kohtaamaan saksalaisten miehittäjien juutalaisväestöön kohdistaman sorron ja vainon.

Kirjassa on kuvattu kunkin nuoren naisen tarina heidän päiväkirjojensa kertomana. Nämä päiväkirjat eroavat laadultaan toisistaan. Esimerkiksi kuuluisa ja monille tuttu Anne Frankin päiväkirja on hyvinkin yksityiskohtainen tunteiden kuvauksessa tai esimerkiksi siinä, millainen päivän kulku seinän takaisessa piilosiivessä oli. Anita Meyerin päiväkirjamerkinnyt sitä vastoin ovat lähes sähkösanomatyypisiä merkintöjä kalenteriin, jolloin tulkinnan merkitys

kasvaa ja paljon jää väkisinkin myös arvailujen varaan. Nuorten naisten tuottamien kirjallisten materiaalien ja tutkimuskirjallisuuden lisäksi tekijän käytössä on ollut Elisabeth Kaufmannista myöhemmällä iällä tehdyt kaksi haastattelua, toinen vieläpä videohaastatteluna, jolloin on ollut mahdollista nähdä ja kuulla päiväkirjan kirjoittajaa. Anita Meyerin kohdalla Perämäki on ollut myös todella onnekas, sillä hän sai jopa haastatella tätä sähköpostitse, mikä on luonnollisesti rikastuttanut tutkimusta.

Anna-Leena Perämäki kontekstoi taitavasti nuorten naisten päiväkirjamerkinnyt ajan tapahtumiin ja tekee myös vertailua kohdehenkilöiden välillä. Etupäässä hän kuitenkin omien sanojensa mukaan antaa ”päiväkirjojen puhua puolestaan”. Kukin nuori nainen on saanut kirjassa oman pääluvun, jossa tarina etenee kronologisesti heidän päiväkirjamerkintöihinsä perustuen. Nuorten tarinat ovat Perämäen päiväkirjoista tekemää tulkintaa, jossa toisinaan on puutteellisten lähteiden osalta pitänyt ottaa mielikuvitus avuksi. Kirjassa ei siis ole pääosassa teoriaan pohjaava temaatteisesti rakennettu analyysi, ja sitä kaipaavalle suosittelenkin Anna-Leena Perämäen erinomaisen kiinnostavan väitöskirjan *Kirjoitettu vaino. Selviytymiskeinot juutalaisvainoista nuoreten naisten päiväkirjoissa 1940-luvun Ranskassa ja Alankomaissa* lukemista. Väitöskirjassa käsitellään nimittäin näitä viittä samaa henkilöä, mutta erilaisin tutkimuksellisin keinoin ja siitä löytyy myös lähdeviitteet niitä tarvitseville.

Perämäki tuo esiin, miten Ranskassa oli esiintynyt antisemitismia jo ennen Hitlerin valtaannousua Saksassa ja miten se eskaloitui maan miehityksen jälkeen. Yhä uudet rajoitukset estivät tyttöjä elämästä normaalia elämää ja alkoivat erottaa heitä ei-juutalaisista ystävästään. Myös nuoret, joiden perheessä ei ollut varsinaisesti harjoitettu uskontoa, joutuivat kohtaamaan taustansa ja pohtimaan juutalaista identiteettiään. Erityisen konkreettisesti tämä tuli vastaan, kun juutalaisille annettiin määräys kantaa keltaista daavidintähteä rinnassaan. Nuoret eivät olleet pitäneet uskontoa mitenkään tärkeänä, eivätkä olleet tulleet aina edes maininneeksi siitä koulutovereilleen. Niinpä osa ystävästä yllättyi saadessaan tietää tyttöjen juutalaisuudesta. Päiväkirjamerkinnoissa näkyy selkeästi, miten rajoitukset pikkuhiljaa lisääntyivät ja elämänpiiri kaventu. Olojen kurjistuessa esimerkiksi Hélène Berr ryhtyi tuntemaan vahvaa solidaarisuutta toisia juutalaisia kohtaan ja tietty kahtiajako ”meihin” ja ”heihin” alkoi hahmottua. ”He” eivät voineet täysin ymmärtää, millaiselta tuntui olla syrjitty ja vainottu juutalainen. Sekä Hélène että Anne Frank tunsivat päiväkirjoissaan jopa huonoa omaatuntoa siitä, että monet muut juutalaiset olivat joutuneet kärsimään heitä enemmän. Kohtalon ivalta tuntuu, että juuri he kaksi olivat näistä viidestä nuoresta naisesta ne, jotka lopulta menehtyivät keskitysleirillä.

Kirjassa nousee esille, miten juutalaisille oli sosiaalisesti ja emotionaalisesti tärkeää saada tietää, mitä sodassa ja poliittisella kentällä tapahtui. Erityisen tärkeää tämä oli eristyksissä piilosiivessä eläneelle Frankin perheelle, jolle radio tarjosi yhteyden ulkomaailmaan. Yllättävän hyvin he myös olivat perillä siitä, mitä idässä sijaitsevilla keskitysleireillä tapahtui. Tytöt seurasivat jännittyneenä sodan kulkua ja päiväkirjoissa kuvataan myös sotatapahtumien etenemistä kaukaisemmillä rintamilla. Tätä kirjaa lukiessa havaitsee, miten monet tytöistä vaikuttavat päiväkirjamerkintöjensä perusteella ikäistään kypsemmiltä arvioidessaan esimerkiksi omaa turvallisuuttaan ja pohtiessaan sitä, olisiko syytä lähteä pakoon ja mitkä ovat selviytymismahdollisuudet. Päiväkirjoissa on myös paljon aivan tavallista nuoren arjen kuvaamista ihastumisineen, opiskeluineen ja arkiaskareineen, tapahtuipa se sitten sodan alkuaikoina koulussa tai myöhemmin piilossa suljettujen ovien takana. Arkisiin rutiineihin tarrautuminen toi tiettyä turvallisuutta ja luottamusta siihen, että paluu normaaliin olisi mahdollista. Toisaalta kirjoituksissa tulee vahvasti esiin myös se, miten nuoret kaipasivat pakoa todellisuudesta ja sitä heille tarjosivat esimerkiksi kirjojen lukeminen tai kaunis luonto.

Päiväkirja oli nuorille tytöille ystävä, jolle saattoi kertoa kaikista ahdistavimmat ja hävettävimmätkin asiat. Päiväkirjoilla oli myös syvempiä, yhteiskunnallisia merkityksiä. Halu todistaa

aikakauden vainoista ja jättää itsestään jonkinlainen jälki olivat juutalaisten yleisiä motiiveja päiväkirjan pitämiseksi. Sama päti myös näihin nuoriin naisiin, sillä he eivät kirjoittaneet pelkästään itselleen: ainakin Hélène halusi ystävänsä Jeanin saavan päiväkirjansa ja Anne puolestaan halusi julkaista omat päiväkirjansa suurelle yleisölle. Nämä molemmat päiväkirjat ovatkin saaneet eri kielille käännettyinä laajat lukijakunnat.

Samalla, kun tässä kirjassa kerrotaan näiden viiden nuoren naisen tarinat, siinä piirtyy kuvaa myös niistä henkilöistä, jotka halusivat auttaa ahdingossa olleita juutalaisia. Yksi mielenkiintoinen esimerkki näistä henkensä uhalla juutalaisia auttaneista oli 22-vuotias oikeustieteen opiskelija Gisela Söhnlein, jonka tehtävänä oli pelastettujen lasten saattaminen piilopaikkoihinsa. Hän auttoi mm. Anita Meyerin maaseudulle turvaan sijaisperheeseen. Opiskelijoiden vastarintajärjestöön kuulunut Söhnlein jäi kiinni ja joutui keskitysleirille, mutta hän selvisi sieltä hengissä.

Kirja päättyy viimeiseen eli Anita Meyerin päiväkirjalukuun. Kirjassa ei ole kokoavaa, yhteistä loppulukua, johon olisi koottu keskeisiä havaintoja. Toisaalta tämä valinta tukee sitä, että kirjassa halutaan nimenomaan antaa pääpaino päiväkirjojen muodostamille tarinoille ja nuorten naisten pienoiselämäkerroille. Kirja etenee jouhevasti hyvällä suomen kielellä. Joissakin kohdissa kertova imperfekti tosin vaihtui preesensiin, mikä kiinnitti huomioni. Perämäki on kansikuvaa varten onnistunut löytämään valokuvat kolmesta päiväkirjan kirjoittajasta. Näitä ja muita mahdollisia kuvia olisi kenties voinut hyödyntää myös kirjan luvuissa. Anna-Leena Perämäki on tarttunut kipeään aiheeseen ja onnistunut kirjoittamaan siitä asiallisesti, kiinnostavasti ja tutkimuskohteitaan kunnioittaen.